

NEBESKA TIJELA U PUČKOJ TRADICIJI HRVATA U MAĐARSKOJ

CELESTIAL BODIES IN CROATIAN FOLK TRADITION IN HUNGARY

Đuro FRANKOVIĆ

Na rubu hrvatskog jezičnog područja u Mađarskoj srazmjerno je dobro očuvana tradicija o nebeskim tijelima, suncu, mjesecu, zvijezdama uz koja se vezuju brojna vjerovanja, vradžbine, bjanja (basme), liječenje, predaje, predodžbe, pa čak i zapažanja o predstojećem vremenu, sreći, urodu i slično.

Sunce – Gospa u suncu

Podravski Hrvati na Veliku Gospu idu procesijom u Đud, a na Malu Gospu u Turbek, u blizini Sigeta.

»U ranje rano bi se digli, a sunce kad bi zišlo, onda so rekli da se u suncu vidi Majka Marija kak malog Isusa niše. Na koli i peši smo išli u Turbek. Već u ranje rano bi se začele meše (počele mise), i redom so bile: mađerska, horvatska i švapska meša«, kazuje se u Lukovišću.¹

Hrvati (Toti) u Senpalu (Somogyszentpál, Šomođska županija) ujutro na dan Male Gospe, kao i na dan Velike Gospe izašli su u vrt čekajući izlazak sunca. I hodočasnici andočke crkve smatrali su mogućim da se u suncu, koje se diže na nebu, pojavljuje Marija, kako ljulja malog Isusa.²

Hrvati (Raci) u Baćinu (Bátya, u Bačkoj) kazuju da na dan Male Gospe sunce se ne diže kao i obično, već se igra desno-lijevo, gore-dolje. Raduje se jer se rodila Marija. Mještani gledaju u sunce i mole se.³

U Ugarskoj se u XV. stoljeću nakon određenih ikonografskih pretječa munjevito proširio mistično-magijski simbol Djevice odjevene u sunčanu svjetlost. Podjednako tako i u cijeloj Srednjoj Europi, poglavito u onim zemljama koje su stradale od husitizma, od turskih osvajača ili su im prijetili bogumili. Kult Djevice odjevene u sunčanu svjetlost naročito su gajili franjevci.

Djevica odjevena u sunčanu svjetlost ugravirana je na mač hrvatskih i mađarskih vitezova. Nije slučajno da pjesnik i vojskovođa Nikola Zrinski u invokaciji epa *Szigeti veszedelem* (dajemo i prijevod ovih stihova njegova brata Petra Zrinskog *Opsida Sigecke*) piše:

Músa te, ki nem rothadó zöld laurusbul
Viseled koszorúdat, sem gyöngé ágbul
Hanem fényes menyeyi szent csillagokbul
Van kötve koronád holdbul és szép napbul;

Muža, ka venčana nisi javorikom
nit kitja zelena nikakovom dikom,
nego si krunena slavnih dobrot žitkom,
zvrh zraka sunčena svitlostjom velikom,

Te, ki szűz Anya vagy és szűlted Uradat;
Az, ki örökén volt, s imádod fiadat
Úgy mint Istenedet és nagy monarchádat:

¹ Vlastita sakupljanja

² KIRÁLY 2002, 109

³ FEHÉR 1975, 15

Szentséges királyné! Hívom irgalmadat...

Ti Mati Devica, ka rodi Gospod'na,
nebeska kralica, vsakim dobrim plodna,
bud' mi pomoćnica, da vikom ugodna
spravi ma desnica, negda Turkom škodna...

»Na Veliku Gospojinu, kada sunce lipo sjaji, čiste duše vidiš kako nosu anđeli Gospu u nebo. Bili golubovi lete oko njih. Isus miluje svoju Majku pričistu«, kazuju Bunjevci u Vancagi.⁴

U Baćinu mještani se najprije pričeste suncu, kazujući svoje grijeha te se poslije u crkvi pričeste.⁵

»Kada su Gospu i malog Isusa gonili Židovi tada su se najprije susreli s kurvama. Gospa ih zamoliše da sakriju njezino Dijete, ali one to nisu htjele uraditi. Tada ih je proklela, pa od tada ne mogu u tajnosti ništa raditi, već što urade to se odmah i saznaje. Poslije je susrela vještice. Zamoliše ih da joj sakriju Sina. One su nakon toga podigle takvu prašinu da ih Židovi nisu mogli naći. Gospa ih je blagosloвила, te im dadoše vlast da mogu s neba skinuti sunce, ali da ga poslije ne mogu vratiti.⁶

U predodžbama Bunjevaca u Čavolju riječ je uostalom da na Veliki petak, u jutarnjim satima kada sunce izlazi vide se »bosanige«, »skale« (stube, stepenice) koje vode u nebo. Tako da onaj tko vidi bosanige, tom će duša stići u nebo. Prema jednoj drugoj predaji u suncu su neke »lotre« (ljestvice) koje se vide, a one vode u nebo, te tko vidi »taj će ić u nebo«.⁷

Mjesec – Isus, David, Cicela, Isus i kovač na mjesecu

Mjesec je nebesko svjetlo, koje u narodnim predodžbama stalno asocira na zagrobni svijet, oblast smrti, a suprotstavljeno je suncu kao božanstvu dnevne svjetlosti, topline i života.⁸

Simbolizam mjeseca očituje se u korelaciji sa simbolom sunca. Njegove dvije najdublje značajke proizlaze: prvo, odatle što je mjesec lišen vlastite svjetlosti i što je samo odraz sunca; a drugo, odatle što prolazi kroz razne mijene i mijenja oblik. Zbog toga mjesec simbolizira ovisnost i ženski princip (osim iznimno), kao i periodičnost i obnovu. U skladu s tim je simbol preobrazbe i rasta.⁹

Mjesec je izrazito nebesko tijelo ritma života. Mjesec je za čovjeka simbol prelaza iz života u smrt i iz smrti u život; čak ga mnogi narodi smatraju mjestom toga prijelaza, slično kao što se vjeruje da je to podzemlje.¹⁰

U bajanjima naših podravske i rackih Hrvata mladi mjesec se naziva »mlad kralj«, odnosno, »mlad gospodar«. Znači, mladi mjesec je »mladi nebeski gospodar« koji utječe na sudbinu ljudi (zdravlje). Dodaje mu se atribut »gospodar« koji se također dodaje bogovima, sjetimo se samo »gospođa Boga«, odnosno »gospodina Boga«.

Kod Slavena, kao i kod mnogih drugih naroda, poznato je vjerovanje da umrle duše odlaze na mjesec.¹¹

Putovanje na mjesec ili čak i besmrtni boravak na mjesecu, poslije ovozemaljske smrti, po nekim je vjerovanjima povlastica izabranih vladara, polubogova, posvećenih i čarobnjaka.¹²

⁴ Priopćio Joso Kričković

⁵ FEHÉR 1975, 15

⁶ Isto, 67

⁷ Priopćio dr. Mišo Mandić

⁸ SM ER natuknica *mesec*

⁹ RS natuknica *mjesec*

¹⁰ Isto

¹¹ SM ER natuknica *mesec*

¹² RS natuknica *mjesec*

U Baćinu vjeruje se da se na mjesecu vidi lice neke osobe, čak ima i brkove. Kazuje se da je to Isus ili David. Vjeruje se da su sveti David i Cicela na mjesecu, odnosno, Ciganin svira na mjesecu. Kada je pun mjesec tada je zabranjeno gledati u mjesec jer tamo svira neki đak a Tündér Ilona pleše u njemu.¹³

U niže navedenim primjerima pokušat ćemo dati odgovor na božanske osobine mjeseca koji je neodvojiv od ktoničnog božanstva kovača i inicijacijske smrti Isusa. Mjesec u ulozi putujućeg božanstva, u društvu Isusa, posjećuje ljude na zemlji. U legendi nazočna je mjesečeva i Isusova *inicijacijska smrt*, koja je istovjetna s novim rođenjem. Mitološko objašnjenje prostora također se može objasniti, naime, prekoračenjem granica zatvorenog prostora zajednice (nebeske) jednako je sa smrću. No oni se ponovno rađaju iz vode (mora) te ih kovač vraća u nebeske visine, na nebo, gdje će i on biti primljen. Mjesečeva smrt nikada nije konačna. Ona se vječito vraća svome početnom obliku, jednako tako i na svoje početno, nebesko mjesto, zbog svoje beskonačne periodičnosti.

Kovač se vezuje uz mjesec koji se stalno obnavlja, za kojeg se vezuju magijske radnje s ciljem zdravlja, kuda odlaze duše umrlih pa i sam majstor.

Donosimo i neke zanimljive predaje iz Baćina koje govore da *vile* mogu skinuti sa neba mjeseca:

»Išla je Marija i stigla do raskrsnice putova. A tamo su bile vile, više njih. Zapitaše ih jesu li vidjele da su tuda tjeroali nekog čovjeka. Odgovoriše joj da su vidjele kako ga svezanih ruku tjeraše. Tada se je Marija onesvijestila. Kisus tada rekoše da vile (u tekstu se kazivač služi s nazivom »szép asszonyok«) mogu biti samo jedan dan kurve te će drugi dan to već svatko saznati. Marija plačući, uz vapaj išla je dalje. Opet je sigla do raskrsnice putova. A tamo su žene u kolu igrale i pjevale. Upitaše ih da li su vidjele jednog čovjeka svezanih ruku kako ga tjeraše? – Nismo vidjele ništa – odgovoriše žene. – Ovuda nije išao nitko. – Tada Mariji biše lakše. Isus rekoše: - Vama je od sada svašto dozvoljeno raditi, a to neće nitko znati. Moći ćete s neba skinuti i mjeseca i sunce ali ih nećete moći povratiti! – One pak sve diraju na svijetu, osim ovih nebeskih tijela.«¹⁴

Kod Makedonaca, Bugara i Srba masovno je rašireno vjerovanje da vračare svojim vradžbama mogu zbaciti mjeseca na zemlju, pretvore ga u kravu, što se smatra najstrašnijim grijehom.¹⁵

U baćiskim predajama nazočna je inicijacijska smrt mjeseca. Vjeruje se, naime, da se mjesec gubi, nestaje uslijed ujeda vještica i zmaja.¹⁶

»Mjesec zato nestaje jer bosorka (vještice) nisu imale što jesti pa su ga pojele. Sve dotle kidaju od njega dok mu ne naiđu u pomoć zvijezde.« »Kada je mlad mjesec tada zmaj zagriže u mjesec.«¹⁷

Pomračenje mjeseca južni Slaveni su objašnjavali time da mjesec jedu hale. Ljudi veoma tuguju za mjesecom i strahuju da ga hale u jednom trenutku sasvim ne pojedu. Tada bi nastao mrak i kraj svijeta, jer će sunce, mjesečev brat, od žalosti prestati svjetleti.¹⁸

Mjesec se nekoć smatrao božanstvom. U Baćinu drže da nije slobodno na njegov pokazivati prstom ili baciti na nj pogled.

»Onaj tko s prstom pokaže na mjesec taj prije valja tri puta poljubiti na zemlju ili valja ugristi svoj prst, ali tako da mu potakne krv. Inače, u protivnom će seoski hatar potući velika kiša ili led.« »No, tko baci pogled na mjesec, oslijepit će.«¹⁹

¹³ FEHÉR 1975, 15-16

¹⁴ Isto, 67

¹⁵ SM ER natuknica *mesec*

¹⁶ FEHÉR 1975, 15-16

¹⁷ Isto

¹⁸ SM ER natuknica *mesec*

¹⁹ FEHÉR 1975, 16

Mladi mjesec

»Kada je pun mjesec onda se vide tri čovjeka, a srednji maše sa zastavom. Onaj tko ga ugleda bit će sretan«,²⁰ kazuje se u Baćinu. Ovdje citirani tekst može se dovoditi u vezu da su ta tri čovjeka ustvari personifikacija samog mjeseca, njegovih mijena: pun mjesec, mjesec koji ponestaje, mlad mjesec, odnosno polu-mjesec.

Slavenski običaj je da se mjesecu upućuju molitve, da se pri pojavi mladog mjeseca pada na koljena, da mu se upućuju molbe za život novorođenih, da se plače prilikom mjesečevog pomračenja, kao i vjerovanje da mjesec povremeno posjećuje carstvo pokojnika i da kao praroditelj ljudskog roda postaje pravo božanstvo, što predstavlja crte čistog i bujnog lunarizma, kakav se sreće samo u onim oblastima gdje je lunarna religija u punom cvatu.

Izuzev nekih ovdje navedenih motiva u tradiciji mađarskih Hrvata nailazimo na iste. Naime, kada se u jutarnjim satima na nebu pojavi mladi mjesec valja se prekrižiti, odnosno, kleknuti i moliti se.²¹

U podravskim selima u zoru i uvečer išlo se je moliti mladomu mjesecu. Izmolilo se tri Očenaša i tri Zdravo Marija. Na dvorištu su pokleknuli, okrenuvši se prema mjesecu, gledavši na njega, te bi kazivali: »Mladi mesec, nosi blagoslove gore«. ²² Molilo se je za zdravlje, drživši da će »Mesec narast i odnest će naše moljitve. Poti so rekli da je grijota moljit se mladem mesecu.«²³

U Bjelorusiji su molitve, koje čitaju kad vide mlad mjesec, posvećene dušama koje »nisu dočekale nov mjesec«, odnosno, dušama nedavno umrlih. Katolici iz Bosne su, u tom slučaju, čitali »Oče naš« i »Bogorodice Djevo« za spasenje duša onih koji su dospjeli u pakao i onih koje nema ko da spomene.«²⁴

Mlad mjesec se u Podravini naziva *mladina*, u Skopskoj Crnoj Gori također *mladina*, u baranjskih Bošnjaka *mlađ*, u Modruško-riječkoj županiji *mlađ*, u Bukovici u Dalmaciji *mladinjak*, u Srba u okolini Aleksinca i Soko Banje *mladonja*.

Mlad i pun mjesec igraju vrlo važnu ulogu u sudbini ljudi. U Loboru, u Hrvatskoj, »kad tko prvi put mladi mjesec zagleda mora reći:

Ti mladi mladenac,
pomladi ti mene,
kak si sam sebe!

Vjeruje se da će osoba koja kazuje taj tekst biti cijelog mjeseca zdrava. Zatim se križa i segne u žep, pa rukom stepa po žepu ili mu prikaže prištaflin da bi cijeli mjesec imao novaca.« U Koprivnici, u Hrvatskoj, kad ko spazi mlad mjesec »prekriži se, uhvati se za džep i strese novcima u njem. Ako ima novaca imat će cijelog mjeseca, inače će biti toga mjeseca nesretan. Tada govori:

Pomladi ti mene,
kak si sam sebe!
Kad tebe zmija ujela,
onda mene groznica uhvatila!
S Božjom pomoćom!

Pa se izmoli: Oče naš i Zdravo, Marijo.

U Dubravi, u hrvatskoj Podravini postoji vjerovanje da se u punom mjesecu vidi glava anđela.²⁵

²⁰ Isto, 15

²¹ Osobne pribilješke

²² Osobne pribilješke

²³ Isto

²⁴ SM ER natuknica *mjesec*

²⁵ Priopćio dr. Zvonimir Bartolić

Mladi mjesec i pučka bajanja

U naših Hrvata mjesec ima značajnu ulogu u ljekarstvu, liječenju, tj. u pučkoj medicini.

Mjesec se u bajanjima često puta navodi. Vjerojatno zbog toga da ponese sobom razne bolesti, oboljenja i gamadi. Dalo bi se pretpostaviti kada je mjesec pun, tada on nestaje, tj. umire. Odnosno, od punog mjeseca postaje manji. I takve analogije se zapažaju u bajanjima i molitvicama.

U podravskom Lukovišću (Lakócsa) oboljela osoba, kada se je na nebu pokazao mladi mjesec, tri puta je kazivala ovaj tekst *za razne bolesti*:

Mladi mesec,
Mladi kralj,
Ti me zoveš u svadbu
Al ja nejdem,
Pošaljem jačmenca (bradavku i sl.).²⁶

U Kukinju (Kökény, pored Pečuha):

Mladi mjesec,
Mladi kralj,
Ima tu moje bradavice –
Sve u svatove.²⁷

Kad je kolo oko mjeseca, onda kažu da će biti vjetra, kad je ono veliko kolo. Rata, kad se vidi krv.²⁸

U Bačinu kada se je primijetio mladi mjesec nije bilo slobodno dalje ići, već se trebalo prekriziti i triput kazivati dolje navedene formule, a uz to s rukama se valjalo pošuknuti od glave prema dolje da bi analogno tome bolest išla prema dolje, tj. napustila ljudsko tijelo i ušla u zemlju. Izbor tekstova za *razne bolesti*:

Mladi mesec,
Mlad kralj,
Mlad gospodar,
Mene zoveju na večeru,
Al ja nejdu,
Nego šaljem svoju
Bolu i nevolju.²⁹

Ili:

Mlad mesec,
Mlad kralj,
Mesec na večće,
Moja bola na manje,
Kak ti čast
Tak ti goast.³⁰

²⁶ Vlastite pribilješke

²⁷ Isto

²⁸ Isto

²⁹ FEHÉR 1975, 129

³⁰ Isto, 130

Odnosno:

Mlad mesec na veće,
Moaji boali na manje!³¹

Protiv rane, muha i buha:

Mlad mesec,
Mlad kralj,
Nosi iz mene
Rane, buhe, muhe!³²

Protiv bradavica:

Mlad mesec,
Mlad kralj,
Zovej mene u gosti
Na mene,
Nego moju bradavicu.³³

Protiv zubobolje:

Mlad mesec,
Mlad kralj,
Kad tebe zmija ugrize,
Onda nek mene zub boli.³⁴

Protiv »pogančine«:

Mlad mesec,
Mlad kralj,
Nek mene onda nos boli
Kad meseca zmija zagriže.³⁵

U navedenim bajanjima želi se postići da boli suprotno porastu mjeseca idu na manje.

U podravskom Novom Selu (Tótújfalu) se na mladi mjesec išlo umivati na Dravu, neka voda odnese »nevolju« (primjerice »s(v)raba«).³⁶

Ako netko slučajno pogleda mladi mjesec, a upravo u tom trenutku što radi, to će raditi cijelog mjeseca, smatra se u Baćinu. U nekadašnjem čakavskom sjeverno-baranjskom Hajmašu (Nagyhajmás u blizini Dombóvára) iz kuće ili »havlje« (dvorište) nije dobro vidjeti »mlad misec« jer će se u kući neko posuđe polupati). Kada mjesec poraste na polovicu to se u njih zove »pol misec«.³⁷

³¹ Isto

³² Isto

³³ Isto

³⁴ Isto

³⁵ Isto

³⁶ Vlastite pribilješke

³⁷ Isto

U Baćinu smatraju da »pšenicu valja sijati uvijek kada je mjesec pun u listopadu, onda će vreće biti pune.« U Hajmašu kad je »pun misec su vidli jel će kiša jel snig padati, jel će biti vitar«. ³⁸

Ako jako peče Sunce ili svjetli mjesec, bit će kiše. Kada je mjesec taman, onda će biti kiše, kazuju u Baćinu.

U podravskom Lukovišću: *pun mjesec zove se ščep*. ³⁹

U bačvanskom Santovu (Hercegszántó) »kad je *minja*, tako su naučili kazat, došla je kifla na nebo sad će ljudi koji volju pit bit pijani nekoliko dana. Jel svaki čovek ima osičanja u njemu, kad dođe mlad misec ispod zemlje onda ti koji i malo volju pit moru u to doba redovito pit. Tako je to bilo i sa našim didom. Dođe kod nas baka pa kaže: »Došla kifla, dida ošo na čošu.« ⁴⁰

A misec kad viđu da je na nebu kao kifla, zašiljast kad je, kažu: »Biće kiše, zašiljast je misec.«

Ako misec ima mali dvor, znak je da će bit kiše. A kad je veliki dvor, onda kroz dva-tri dana mora bit kiše.

Isto tako su i u zimu gledali. Kad je zima i kad je mali dvor oko miseca neće bit taka jaka zima, a kad je veliki dvor onda po tri-četiri dvora bude, tako ko duga šareno, onda će bit jako vrlo zima. I kad su zvizde sjajne vrlo na nebu i to je znak da će bit velika zima. ⁴¹

U hrvatskoj Podravini kada je mladi mjesec kazuju:

»Oj mladi mladenec
Moj zeleni venec
Kak si ti mladi
Tek i mene pomladi!⁴²

... i onda se z rokami tripot prejde po licu i dok napraviš neboš imal bore po licu, nego bo ti lice glatko kak jaboka. ⁴³ Vjerovanje da mladi mjesec može pomladiti čovjeka ako se ova molitvica izgovori, i danas je vrlo živo, barem kod ljudi iznad pedeset godina. ⁴⁴

Stali su med jablane.

Mladi mesec je zišel,

Podigli su ruke kak grane:

»O mladi mladenice,
Moj zeleni venec,
Pomladi ti mene
Kak si i sam sebe!⁴⁵

Ferencz Gönczi je u 19. stoljeću ⁴⁶ u Međimurju zabilježio: »Kad izlazi mladi mjesec u mnogim kućama počinje molitva. Čim netko od ukućana najavi izlazak mladog mjeseca, svi se prekriže tri puta, iziđu na dvorište, okrenu se prema mjesecu, kleknu te mole sljedeće:

Dej mi Bog zdravo
Ovoga meseca živeti
Pomladi mene,
Kak ti sam sebe.« ⁴⁷

³⁸ Isto

³⁹ Isto

⁴⁰ Pribilježio Radovan Filaković

⁴¹ Isto

⁴² Pribilježio Vid Balog

⁴³ Isto

⁴⁴ GOLUB 1979, 11

⁴⁵ Isto

⁴⁶ GÖNCZI 1995, 84

⁴⁷ GÖNCZI 1895, 71, navodi HORVAT 1994, 18

Zvijezde

Hrvati u Mađarskoj vjeruju da toliko zvijezda ima na nebu, koliko ima ljudi na zemlji. Kada se netko rodi tada se na nebu pojavi njegova zvijezda, a kada umre, tada se ona ugasi.

Svaki čovjek ima zvijezdu na nebu, kada ona padne, čovjek umre, kazuju Santovčani.

»Ako pogodiš koja je tvoja zvezda, onda ćeš odma' umrt. Ko je umro onom pane zvezda. Kome pane, onaj umre«, kazuje se u Kukinju.⁴⁸

Svatko ima svoju zvijezdu, a kada ona padne tj. »okrunila mu se zvezda«, onda čovjek umre, vjeruje racki Hrvati u Baćinu.

Kada se dijete porodi onda mu se na nebu pojavljuje zvijezda, a čovjek dotle živi dok mu zvijezda ne padne, drže Lukoviščani u Podravini.

Za sretnog čovjeka obično se kazuje: »Pod sretnu se zvijezdu rodio«.

Šokci (Hrvati) u Kašadu i Senmartinu (Alsószentmárton) u Baranjskoj županiji razlikuju ove zvijezde: *Danica*, *Jutarnjača* (Venus) – nalazi se prema zapadu -, *Kumova slama* (Via lactea), kazuje se kako je kum na nebu porasipao slamu; zvijezda pomjerava se od juga prema sjeveru, *Kvočka s pilići* (Plejades) – na pol je neba -, *Rodina kola* (Ursa maior) prema sjevero-zapadu -, *Medved* (Ursa maior) – nalazi se između Rodinim kolima i Kvočke s pilićima, ona je u polovici« -, *Kosarica* (Orion) – prema istoku -, *Šantava Katica* (Sirius) – prema istoku -, *zvijezda Kurjačina* – prema sjevero-istoku -, *Vilovača* – prema sjeveru se nalazi -, *Medvedove pandže* (Ursa maior) – zvijezda se nalazi prema sjeveru i istoku, a kao da pruži ruku, odnosno nogu -, *Volarica* (Venus) – na jugu -, *Bikić* (Taurus) – na sjeveru -, te *Repatica*.⁴⁹

Šokci u baranjskom Katolju poznaju nazive sazvežđa: *Danica*, *Zornjača*, *Večernjača*, *Kumova slama* – kum je rasipao slamu i doznalo se da je krao -, *Rodina kola*, *Mali medvjed* (Ursa maior).⁵⁰

Nazivi zvijezda Bošnjaka (Hrvata) u Kukinju: *Rodina kola*, *Vlašići* (Plejades) – u »vrpi« su zvijezde -, *Sablje* – što tri zvijezde »stoju« -, *Jutarnja zvezda* ili *Danica*, *Večerna zvezda* – ko oblačak -, »kum krao slamu od kuma, onda se rasipalo, to je *Kumova slama*«, te *Repača*.⁵¹ *Repača*, kada se pojavljuje ona znači rat, drže Kukinjčani.⁵²

U Udvaru (Pécsudvard) poznate su zvijezde *Rodina kola* i *Vasdanica*.⁵³

Nazivi za zvijezde u Vancagi (Bajaszentsitván) su: *Blizanci* (Gemini), *zvizda Danica*, *Velika kola* (Ursa maior), *Mala kola* (Ursa minor).⁵⁴

U bačvanskoj Gari: *Severnjača*, *Danica*, *Kvočka s pilići*, *Kumova slama*.⁵⁵

U Santovu poznata je *zvizda Jutarnjača* (Danica) i *Večernjača* (Venus).⁵⁶ »Zvizde: stari kažu kad je *zvizda Kornjača* okrenita dole, ruda kad joj gleda dole – ima tri-četiri zvizde to su točkovi, dole ima tri zvizde to je ruda -, kažu, dole gleda ruda, biće lipo vrime. A kad *Jutarnja zvizda* bude vrlo sjajna onda su po tom znali da će biti lipo vrime. »Vesela je *Jutarnja zvizda*, kažu biće lipo vrime.« »A *zvizda Danica* kad bude tako sjajna, onda će i nadalje ostat lipo vrime.«⁵⁷

U Podravini poznata je *Kumova slama* te *Danica* (Venus). U nekoj predaji o vilama govori se kako je »neka vila skinola zvezdu Danicu i tak je šila« (šivala).⁵⁸

Racki Hrvati u Baćinu pored svojih hrvatskih naziva služe se i mađarskima.

⁴⁸ Vlastite pribilješke

⁴⁹ Priopćio Pavo Vrbanac

⁵⁰ Priopćio Stanko Kolar

⁵¹ Priopćio Jozo Svinjarević

⁵² Vlastito sakupljanje

⁵³ Vlastito sakupljanje

⁵⁴ Priopćio Josip Kričković, Vancaga

⁵⁵ Priopćio Josip Šibalin Santovo, rodnom iz Gare

⁵⁶ Isto

⁵⁷ Sakupio Radovan Filaković

⁵⁸ Vlastite pribilješke

O *Göncölszekér-u* (Ursa maior) u Baćinu kazuje se da je rudo samo po treći puta uspjelo zalijepiti, zato je grbavo. Pored njega se nalazi sedma zvijezda, bez koje kola ne bi mogla ići.⁵⁹

Sánta Kata (Sirius) odrezana joj je noga i nije mogla dalje ići.⁶⁰

Kaszás csillag (Orion), netko je kosio u polju žito. A koscu je bila jako teška kosa pa ju bacio na nebo. Čovjek je pao, a kosa je ostala na nebu. U zvijezdi *Kaszás* (Orion) u toj svijetloj zvijezdi su tri kosca, a pored njih su skupljači rukoveti. I ima jedna šepava zvijezda (*Sánta Kata*) koja im nosi ručak.⁶¹

Kumova slama: »kum od kuma slame ukro i nosijo«, pa se vidi taj put. Kada se vidi Kumova slama bit će kiše.⁶² U susjednom Dušniku o postanku Kumove slame kazuju: »kum je od kuma slame kro, pa je porasipao.«⁶³

Naziv za Kumovu slabu je opće poznat kod raznih naroda na Balkanu, u Sjevernoj Africi, na Arabijskom poluotoku, u Maloj Aziji, od Kavkaza prema Istoku pa čak i u sjeverozapadnoj Indiji. Značilo bi to da proizvodnjom žitarica širile su se predodžbe o slami, koja se vidi na nebu i dobila mjesto u sazvežđu. U Dalmaciji zove se i *Petrova slama*, u Bosni i *Slamica*.

Fiastryúk (Plejades): Bog je kaznio neku babu da joj je odnio na nebo kokoš.⁶⁴

Jutarna zvezda je naša, a *Večernjača* je Židova. U petak, utorak i subotu se je molilo u zoru, radi zdravlja, kada su još zvijezde na nebu.

Na zvijezdu nije slobodno prstom pokazivati ne da mu strune prst.⁶⁵

Üstökös csillag (Repatica) bila je crvena i imala široka krila od sto do dvjesto metara, nakon njene pojave izbio je rat 1914. godine.

Bit će loše vrijeme ako su rijeke i nejasne zvijezde na nebu, ako se vidi i čuje zvono kalvinske crkve u Gerjenu.⁶⁶

U Dubravi u Hrvatskoj poznati su ovi nazivi: astronom se zove *zvezdoznanec*. »Zvezdoznanec gleda iz zdenca zvezde. Samo iz zdenca se moreju videti.«⁶⁷ I u podravskom Lukovišću kazuje se »da se u zdenču vide zvezde.«⁶⁸

Postoji hrvatski kajkavski naziv za zvijezdu repaticu: *repača*. *Zornica* je zvijezda *Danica*.⁶⁹

»Najjakša zvezda je zvezda Danica.«⁷⁰

»Gda koja zvezda zgasne, onda je čovek premiral.«⁷¹

»Znam da je i zvezda *Volarica*,⁷² ali koja je – to ne znam...«⁷³

»Ako je vedro nebo, zutra bo zdeno.«⁷⁴

59 FEHÉR 1975, 16

60 Isto

61 Isto

62 FEHÉR 1975, 16

63 Vlastite pribilješke

64 FEHÉR 1975, 16

65 Isto

66 Isto

67 Priopćio dr. Zvonimir Bartolić

68 Vlastito sakupljanje

69 Priopćio dr. Zvonimir Bartolić

70 Prikupio Vid Balog u Gotalovu

71 Isto

72 Vinko Žganec: Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline, Zagreb, 1962, donosi pjesmu na 69. str. Iz Novog Virja:

Koja zvezda od koje najlepša,

Jel Danica, je li Volarica...

ali ni tu ne mogu doznati koja je Volarica zvijezda. Na idućoj stranici ove knjige spominje se uz Danicu i zvijezda Zahodnica.

73 Isto

74 Isto

Ovo se zimi očekuje kao povoljan znak jer zamagljeno noćno nebo zimi »znamenjuje beteg (bole-st«).⁷⁵ Ako je (noćno) nebo vedro, ljeti »bude sunca drugi den.«⁷⁶

»Dok zvezda zgasne, ftrne se život čoveku, a gda opane, onda nešče strada na putu ili pogine v boju.«⁷⁷

Nadalje, zna se za »*Kumovu slamu*« – Mliječni put, te za *Velika* i *Mala kola*.⁷⁸ »Bogec je išel z voli, pak mu je vok zaklal vola, a Bog je voka kaznil pak je zato voka Bog upregel namesto vola i vezda vuk z volom vleče rudo i jedna je zvezda menša, a druga debleša.«

»Velijo za *Mala* i *Velika kola* još i *Veliki* i *Mali medved*.«⁷⁹

Nebeska tijela nalaze se na božićnim pecivima, tako napr. na *badnjači* koja je u santovačkih Šokaca pozamašniji okrugli kolač, tijestom je u obliku križa podijeljen na četiri strane. Badnjača je okićena raznim likovima, napravljenim također od tijesta. Na sredini badnjače je ružica, u prvom dijelu plug i bič, u drugom klas pšenice, u trećem mjesec i sunce a u četvrtom dijelu je zvijezda *Zorjanka*.⁸⁰

Duga

»Duganja, kad ima kiše, sisa vodu iz morja. Ona ode na vodu i onda ona vuče gor, u nebo. Kada u dugi ima puno crvenoga te godine bit će puno vina, zeleno je žito, žuto je kukuruz, a crveno je vino, bit će mlogo, od čega ima više ili bit će puno krvi«, kazuje se u Kujinju. Također bošnjački Hrvati u Kujinju vjeruju, ako ima puno crvenila u dugi bit će puno vina, ako žute boje, uroditi će pšenica, ako zalenila, bit će puno sijena.

U Kašadu kada se na nebu pojavljuje *duga*, ako sadrži puno crvenila to znači požar, zelenilo da će biti krme za marvu (stoku) a bijela čistoću.

U podravskom Lukovišću djeca su, poslije kiše, kada se je na nebu pojavila *dundača* (duga), kazivala stihove:

Ko ne vidi dundaču
Ne bu jel pogaču.

»*Duganju* (dugu) je stvorio Bog kada je Noa izišao iz broda da više ne bude potopa. Svijet će biti pogubljen u vatri. Bila je velika kiša i nikako nije htjelo prisvijetliti sunce. Jednom kada se razdvojilo nebo, na nebu ostalo je tri vrste znakova to se zove *duganja*. Duganju je stvorio Bog, a to je njegov znak da više ne želi ljude kazniti potopom. Duganja vuče vodu iz bara i rijeka. Od toga postane kiša. Tko s prstom pokazuje na duganju taj da zagrize u prst i da tura u zemlju«, vjeruje se u Baćinu.

U susjednom Dušnoku ako je »duganja crvena bit će mlogo vina.«

»Dugu u Dubravi, hrvatska Podravina, zovu *Bogorodica*. Dok dežd curi ona se pojavi i vodu pije iz Mure i Drave.«

⁷⁵ Isto

⁷⁶ Isto

⁷⁷ Isto

⁷⁸ Isto

⁷⁹ Isto

⁸⁰ Sakupio Živko Mandić